

- Развития уже имеющихся баз данных, электронных библиотек ИРЦ вузов. В настоящее время сводный электронный каталог вузов Узбекистана насчитывает более 600 тыс. записей и более 20 тыс. учебно-методических материалов в цифровом формате;

- Применения новых прогрессивных форм и технологий доступа к электронным научно-образовательным ресурсам, таких как корпоративные и виртуальные сети ИРЦ. В Узбекистане наиболее эффективной формой информационного обеспечения вузов является корпоративная сеть ИРЦ вузов, которая функционирует с 2012 года. Это по существу виртуальная информационная среда, где студенты и преподаватели могут найти научные и методические материалы во всем пространстве высших учебных заведений через портал [armat.uz./2,3/](http://armat.uz/).

- Поднятия уровня публикаций в высокорейтинговых журналах, что будет способствовать повышению уровня научных исследований и преподавания.

Список литературы

1. http://wokinfo.com/media/essay/journal_selection_essay-ru.pdf
2. Рахматуллаев М.А. Информационное обеспечение университетов в корпоративной библиотечной сети. Р“SOCIETY, INTEGRATION, EDUCATION”. ROCEEDING of the International Scientific Conference. Volume II. May 23-24, 2014. Rezekne. Latvia. ISSN 1691-5887. 333-342 p.
3. Рахматуллаев М.А. Современные тенденции развития Высшего образования. Perspectives of higher education development. Oliyta’lim taraqqiyoti istiqbollari: To’plam/ Mas’ul muharrir M.A. Rahmatullayev .- T.: OOO “E-LINEPRESS”, 2013. – 104 b.

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ РЕЙТИНГИ – СИФАТ ВА ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИ

Рихсиева Г. Ш.

Ушбу мақолада олий таълим муассасалари рейтингининг шаклланиши, жаҳон рейтинг тизимлари, глобллашув шароитида университетлар ўртасида рақобатнинг кучайишига таъсири масалалари ёритилган. Ўзбекистон олий таълим муассасалари рейтингини, илмий тадқиқот ишларини чуқурлаштириши ва жаҳон рейтинг тизимларига интеграция учун тегишли фикрлар, таклифлар баён этилган.

РЕЙТИНГ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Рихсиева Г. Ш.

В данной статье рассмотрены вопросы рейтинга высших учебных заведений, формирования международных рейтинговых систем, их влияние на конкуренцию между университетами во время глобализации. Дан обзор системы рейтинга вузов Узбекистана и выражены предложения по углублению исследовательской деятельности вузов для повышения рейтинга и интеграции в мировые рейтинговые системы.

RATING AS A FACTOR OF INCREASING OF EDUCATION'S QUALITY AND DEVELOPMENT IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Rikhsieva G.

Matters of rating systems in higher educational establishments, forming of international rating systems and its influence on competition between the universities in time of globalization are considered in this article. There is a review of rating systems of higher educational establishments in Uzbekistan in it and some offers to extend the research activities of higher educational establishment for rising up the rating and integration to the World's rating systems are represented in this article.

Бугунги кунда жаҳонда рўй бераётган глобаллашув жараёнлари мамлакатлар ҳаётининг иқтисодий, сиёсий, ижтимоий, маданий жабҳаларига таъсир кўрсатиб, рақобатни вужудга келтиргани ҳаммамизга маълум. Рақобатга асосланган иқтисодиёт эса, ўз навбатида, барча соҳаларнинг ҳам ривожланиш ҳолига таъсир этмай қолмайди. Жумладан, ушбу жараёнлар олий таълим муассасалари фаолиятида ҳам кўринади.

Шу сабабли ҳам олий таълим тизими малакали кадрларни тайёрлаб бериш вазифасини бажариши билан бирга, рақобатга чидамли бўлиши учун тизимли ислохотларни амалга оширишни талаб этмоқда. Олий таълим муассасаларининг ўзини ўзи бошқариши, моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаши, замон талабларига жавоб берадиган ва кўпчиликни ҳар томонлама жалб эта оладиган даражада бўлиши билан баҳоланиши ҳозирги пайтда ўқув юртлари ўртасидаги рақобатни шакллантирган.

Дунёда айнан мана шу рақобатнинг тўғри ва холис бўлишини таъминлаш мақсадида турли баҳолаш тизимлари ишлаб чиқилган бўлиб, уларнинг ҳар бири ёндашувларнинг ўзгачалиги билан фарқланиб туради. Олий таълим муассасалари рейтинги тизимини яратиш эҳтиёжи ҳам айнан юқори салоҳиятли, нуфузли университетларнинг ҳар томонлама қиёсланиши, уларда таълим мақсадларининг қайтарзда ва қайдаражада бажараётганлигини ўрганилиши билан боғлиқ бўлган. Мазкур тизимнинг яратилиш тарихига бироз тўхталиб ўтиш жоиз.

Маълумотларга кўра университетларнинг биринчи халқаро рейтинг тизими 1997 йилда «AsiaWeek» журнали томонидан Осиё-Тинч океани минтақасидаги

энг йирик университетлар рейтингини ишлаб чиқиш билан бошланган. Бу университетлар ўртасидаги минтақавий рейтинг эди.

2003 йилдан бошлаб университетларнинг **умумжаҳон рейтинг тизимини** ишлаб чиқишга киришилган. Шундан бошлаб жуда кўп рейтинг тизимлари яратилган бўлиб, улар устуворликларнинг ўзгачалиги билан, кўрсаткичларнинг турличалиги ва ҳисоблаш методикасига кўра фарқланади. Қуйида энг машҳур ва тан олинган 5 та рейтинг тизими ҳақида қисқача тўхталамиз:

ARWU -Academic Ranking of World Universities.2003 йилдан Шанхай университети томонидан ишлаб чиқилган. Университетларни баҳолашда етакчи университет кўрсаткичи 100 га тенг деб белгиланган. Бошқа университетлар рейтингини унга нисбатан фоиз ҳисобида аниқланган. Бу тизим бўйича 3000 та университет таҳлил қилинган.

THE –2004 йилда Британиянинг «TSL Education Ltd» ташкилоти дунёдаги энг яхши университетлар рейтингини «**The Times Higher Education**» нашрида эълон қила бошлаган. 2005 йилдан **The Times Higher Education + Quacquarelli Symonds = QS-THES** сифатидамавдуж бўлган,2010 йилда жамоат танқидидан сўнг тўхтатилган ва 2 та алоҳида тизим сифатида давом эттирилган. **THE Thomson Reuters** билан ҳамкорликда 2010 йилдан**THE World University Rankings** тизимини тузган. Бунда 3000-6000 университет таҳлил қилинади. **Quacquarelli Symonds** компанияси ҳам ҳозиргача рейтинг тизимини тузиб боради.

Глобаллашув ва ахборот асрида, информацион алмашувни техника ва технологиялар асосида амалга оширишга диққат-эътибор кучайган пайтдауниверситетнинг виртуал ахборот алмашуви имкониятлари, сайтлардаги информация кўлами ва ундан одамларнинг фойдаланиш даражасини муҳим ёндашув сифатида белгиланган рейтинг тизимлари пайдо бўлди. Улардан энг машҳури **Web** бўлиб, 2004 йилдан Испанияда **Webometrics - Ranking Web of World Universities** рейтинг тизими эълон қилинган. Бу тизим университетлар сайтларининг Интернетдаги кўрсаткичлари асосида шакллантирилади. Тизимда университетларнинг академик материаллари билан танишиш имкониятининг очиклиги ва кенглигига эътибор қаратилади. Ушбу тизимда 16000-20000 та университет таҳлил қилинади. Якуний рейтингга эса 4000 та университет киритилади.

PRSP – 2007 йилдан бошлаб Тайван Республикасида **Performance Ranking of Scientific Papers for World Universities** тизими ишлаб чиқилган. Бу тизимда илмий тадқиқот кўрсаткичларига кўра рейтинг аниқланади. Унда 500 та энг кучли университет таҳлил қилинади.

Бу машҳур тизимлардан ташқари Fortune Global 500 (International professional ranking of higher education institutions, 2010); интернет-рейтинг тоифасига кирадиган «АркаЛер» («Вирт Тренд» рейтинг портали 2010); «4 International Colleges & Universities» лойиҳаси доирасида яратилган «World Universities Web Ranking» виртуал рейтингини; «РейтОР» агентлиги ва Москва давлат университети билан ҳамкорликда ташкил этилган «Global Universities Ranking»; 2013 йилда Европа Иттифоқи томонидан Дублин шаҳрида U-

Multirank расман янги рейтинг тизими қабул қилинган. Унинг муаллифлари дунё университетларини баҳолашнинг анча ривожланган ва мукамал методикаси бўлиши мумкинлигини таъкидлайдилар².

Кўринадики, дунёда турлича ёндашувларга асосланган рейтинг тизимлари мавжуд. Уларда эътибор қаратиладиган асосий жиҳатлар қуйидагилардан иборат:

- университетнинг битирувчиларига бўлган эҳтиёж ва уларнинг муваффақиятли карьераси
- университетнинг умумий тавсифи, таълим сифати, ўқув ва илмий фаолият натижалари, кадрлар салоҳияти, моддий-техника базаси
- дунё виртуал ахборот таълим тизимида университетнинг ўрни (веб-сайтлар бўйича)
- илмий тадқиқот сифати ва мавқеи, таълим сифати, интернационализация, билимлар татбиқи (бизнес ҳамкорлик), минтақа тараққиётига қўшган ҳиссаси ва бошқалар.

Рейтинг тизимларининг эътибор қаратадиган асосий таянч жиҳатлари фарқли бўлса-да, уларнинг барчаси рақобатни шакллантиради. Демак, иқтисодиёт ва рейтинг ўзаро боғлиқ, чунки рейтинг бугунги кунда таълим хизматлари бозорида муҳим воситага айланган. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, рейтинг тизими университетлар сиёсати ва миллий ҳукуматларнинг олий таълим бўйича сиёсатида албатта таъсир кўрсатади. Олий таълим муассасалари таълим сиёсатида рақобат курашининг асосий воситасига айланади. Бунинг ижобий томони шундаки, юқорида берилган кўрсаткичлар, эътибор қаратилаган жиҳатлар юзасидан университетлар ўз нуфузини оширишга интилади. Ўз мамлакатида нуфузини оширишга эришган университетлар хорижий талабаларни кўпроқ қамраб олиш, дунё ҳамжамиятини жалб этишга ҳаракат қилади, дунё бўйича таълим интеграциясини кучайтиришга киришади, фаолиятини ривожланган университетлар қаторига кириб юқори ўринларга чиқишга йўналтиради. Университетлар томонидан олиб борилаётган фаолият қирралари кенгайгани ва самара ортгани сари рейтинг тизимини такомиллаштириб боришга таъсирини ўтказади. Аммо рейтингни холис такомиллаштириб бориш билан бирга турли деструктив тенденциялар ҳам мавжудки, улар университет томонидан ўз манфаатини ҳимоя қилиб, ноҳолис танқидий фикрларнинг баён этилиши, университетнинг ҳақиқий рейтинги ҳақида ўйламасликка олиб келади.

Умуман, таҳлиллар асосида рейтинг тизимининг қуйидаги **муаммолари ва мураккабликлари**ни айтиб ўтиш мумкин:

Рейтингга асос бўладиган фактлар тўпламининг турлича эканлиги, кўрсаткичларнинг танланиши ҳар хил бўлиши ва мукамал эмаслиги асосий

²Халқаро рейтинг тизимлари ҳақидаги маълумотлар қуйидаги манбадан олинган: Е.В. Балацкий, Н.А.Екимова. Международные рейтинги университетов: практика составления и использования// <http://www.econorus.org/>.

муаммолардандир. Шунингдек, рейтингни ҳисоблаш методикаси, ҳисоблаш коэффициентларининг мукамал эмаслиги, турлича тизимларда йўналишларнинг устуворлик даражаси хилма-хил эканлиги ҳам мураккаб масала. Яъни баъзи рейтинг тизимида илмий тадқиқотда фаоллиги билан фарқланиб турувчи университетларнинг етакчилиги ўрин тутса, баъзи тизимда асосий ўрин веб ахборотларигаёки уникал моддий таъминотга эгаллигига қараб аниқланади. Глобал рейтинг тизимида инглиз тили асосий бўлган университетларнинг етакчи ўринларни эгаллаши ҳам алоҳида чекловни ҳосил қилади. Тўғри, рейтинг тизимида «мукофот ва жарима баллари» мавжудлиги ижобий ҳолат, аммо буларнинг барчаси коэффициентларга нисбатан мавҳум характерга эга.

Бутун дунёда олий таълим муассасалари рейтинги масаласи асосий масалалардан бирига айланиб бораётган бугунги кунда Ўзбекистон олий таълим тизими ислохотларида ҳам рейтинг масаласи долзарб вазифа сифатида кун тартибига чиққан. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 29 декабрдаги “Республика олий таълим муассасалари рейтингини баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 371-сонли Қарори ҳамда 2013 йил 8 январда Қўшма қарор асосида тасдиқланган «Олий таълим муассасалари рейтингини аниқлаш тартиби тўғрисидаги Низом» асосида республика олий таълим муассасалари рейтингини аниқлаш бўйича фаолият бошланган. Бу тизимни амалга оширишдан кўзланган **мақсад** –

- республика олий таълим муассасалари илмий ва педагогик фаолияти даражаси ва сифатини оширишни рағбатлантириш;
- ОТМлар томонидан профессор-ўқитувчиларнинг илмий салоҳиятидан фойдаланиш ва ўқитиши сифати бўйича халқаро мезон ва стандартларга мос юқори кўрсаткичларга эришиш;
- реал иқтисодиёт соҳаларида талаб бўлган юқори малакали кадрларни тайёрлаш;
- таълим соҳасида халқаро ҳамкорликни кенгайтиришдан иборат.

Бу мақсадни амалга ошириш учун қуйидаги **вазифалар**нинг ижросини таъминлаш зарур деб белгиланган:

- Олий таълимни мунтазам такомиллаштириб бориш;
- Республика меҳнат бозорида талаб қилинадиган юқори малакали мутахассислар тайёрлаш;
- ОТМларда кўрсатилаётган таълим хизматлари сифати, улардаги илмий ва ўқув-тарбия жараёнлари ҳамда имкониятлари ҳақида бошқарув органлари ва кадрлар буюртмачилари ва кенг жамоатчиликни холис ахборотлар билан таъминлаш;
- ОТМларнинг рейтинги юқори бўлган жаҳон университетлари билан ҳамкорлигини таъминлаш;
- Республика таълим тизимида халқаро стандартларга мос юқори кўрсаткичларга эришишни таъминлаш.

Ўзбекистонда олий таълим муассасалари фаолиятини баҳолаш, рейтингини чиқаришда ўзига хос меъёр талабалари мавжуд бўлиб, булар холислик, тўла ошкоралик, даврийлик, этикани таъминлаш билан боғлиқ талаблардир. Юқоридаги ҳужжатларга кўра Давлат тест маркази, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, ташкилотлар томонидан рейтинг тизими методикасини такомиллаштириш борилиши белгилаб қўйилган. Ҳар йили 1 апрелгача халқаро амалиётдаги ўзгаришлар ва республикада олий таълимнинг ривожланиш динамикасини эътиборга олган ҳолда таклифлар киритиш мумкин.

Ўзбекистон олий таълим муассасалари ўртасида рақобат муҳитини шакллантириш ва ривожлантириш мақсадида, аввало, ўз рейтинг тизимимиздаги ўрнини аниқлаш ва юқорига кўтарилишга интилиш ҳаракатларини кучайтириш бўйича фаолиятни ташкил этиш муҳим.

ОТМ рейтингини аниқлаш мезонлари бўйича 100% дан келиб чиққан ҳолда таълим сифати даражаси индекси 35%, ОТМнинг илмий салоҳияти 35%, талаба ва битирувчилар малакаси индекси 20%, бошқа кўрсаткичлар 10% деб белгиланган. Мазкур ҳисоб, жумладан, унинг таркибий қисмидаги кўрсаткичларга ажратилган фоизлар ҳисобидан келиб чиқиб рейтинг кўрсаткичларини белгиловчи ОТМларнинг фаолияти бўйича маълумотлар, уларга ажратилган баллар ва коэффицентлар, профессор-ўқитувчилар ва талабалардан ахборот технологиялари ва хорижий тиллар бўйича тест синовлари, ёзма иш, суҳбатлар натижалари, талабалар ва иш берувчилар ўртасида сўровлар Давлат тест маркази ва Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан ўрганиб келинмоқда.

Жорий этилаётган рейтинг тизимининг ўзига хос муаммоли жиҳатлари ҳам мавжуд:

- тизимнинг янгилиги учун ҳисоблаш методикасини такомиллаштириш кераклиги;
- университетларнинг хусусиятлари, яъни ихтисослашганлиги ҳисобга олиниши муҳим аҳамиятга эга;
- индекслар ҳисобида коэффицентларнинг асосланиши зарурияти.

Юқорида айтилган фикрлар баҳолаш билан боғлиқ бўлса, ҳозирги кунда қўйилган талабларга кўра ҳозирги кунда олий таълим муассасалари фаолиятида қатор камчиликлар ва қийинчиликлар мавжудки, уларни ҳал қилиш бугунги ислохотларимиз билан бевосита алоқадордир. Жумдалан, қуйидаги масалалар бўйича ҳолат илмий фаолият кўрсаткичларининг юқори бўлмаслигини кўрсатади:

✓ олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари томонидан халқаро, нуфузли, импакт факторга эга илмий журналларда мақолаларнинг етарли эмаслиги;

✓ халқаро индексларга кўра интернет тармоғида иқтибослар нисбати камлиги;

✓ барча олий таълим муассасалари ҳам халқаро илмий лойиҳаларда иштирок этмайди;

✓ халқаро нуфузли танловларда талабалар иштироки етарли эмас, шунингдек, уларнинг қайсилари ҳисобга олиниши белгилаб берилмаганлиги;

✓ номли давлат стипендияларининг институт битирувчилари сонига кўра ажратилган ўринлар ҳисобига берилиши;

✓ соҳалар бўйича фарқланадиган таълим муассасаларида илмий фаолиятдан тушадиган маблағлар қийматининг фарқли эканлиги (масалан, ишлаб чиқаришга жорий этиладиган тадқиқотлар бўйича хўжалик шартномалари ижтимоий гуманитар йўналишдаги таълим муассасаларидан кескин фарқ қилади)

✓ бугунги кунда докторлик диссертациялари ҳимояларининг камлиги ва ҳ.к.

Республикаимиз илм-фанини жаҳон илм-фанига интеграциясини кучайтириш, ютуқлармизни дунё мутахассисларига намойиш этиш ва илмий муоҳамаларни кучайтириш, умуман, олий таълим муассасаларимизни халқаро миқёсда ҳам ўзининг муносиб ўрнига эга бўлишига эришиш, аввало, илмий фаолиятни кенгайтириш билан боғлиқ. Чунки халқаро рейтинг тизимларида энг катта эътибор университетларнинг илмий салоҳияти ва илмий ютуқлари, олимларнинг жаҳон илмига қўшган ҳиссаси, нуфузли журналлардаги мақолалари нисбати, халқаро иқтибослик даражаси билан белгиланади.

Республикаимизда яратилган юқори илмий савияли ишларнинг халқаро тизимларга киритилишини ва иқтибослар бериш бўйича имкониятни кенгайтириш ишларини амалга ошириш ниҳоятда муҳим масала ҳисобланади. Бунга эришиш, умуман, рейтингда олий таълим муассасалари фаоллигини ошириш учун қуйидагиларни амалга ошириш зарур:

✓ олий таълим муассасаларида тадқиқотчилар ва ўқитувчиларнинг инглиз тилида илмий иш ёзиш малакасига эга бўлишига эришиш;

✓ хорижий нуфузли журналларга илмий мақолалар ёзиш техникаси ва талабларини ўрганиш ва бу бўйича семинарлар ташкил этиш;

✓ халқаро илмий лойиҳаларни ёзиш, улар бўйича фаолиятни ташкил этиш бўйича тадқиқотчилар ўртасида тренинглар ўтказиш;

✓ давлат илмий-техник дастурлари доирасидаги лойиҳаларга ёшларни кўпроқ жалб этиш, ёш тадқиқотчиларнинг ўзлари мустақил равишда лойиҳа ёза олишларига эришиш;

✓ инновацион фаолиятни кенгайтириш, илмий тадқиқот ишлари натижаларини амалиётга татбиқ этиш ва бунинг учун хўжалик шартномаларини кўпайтириш;

✓ ёш олимларни, иқтидорли талаба ва магистрантларни илмий фаолият бўйича жаҳонга чиқишлари, халқаро конференцияларда, нуфузли танловларда иштирокларини кенгайтириш, бунинг учун мотивацияни кучайтиришга хизмат қиладиган чора-табдирларни амалга ошириш;

✓ масофавий таълимни кенгайтириш, соҳалар бўйича етук мутахассислар фикр алмашувини дистанцион тарзда амалга оширишга тўлиқ шароитлар яратиш ва, айниқса, бу семинар ёки маърузаларда ёш олимлар ва иқтидорли талабаларнинг фаол иштирокини таъминлаш керак.

✓ моддий-техник таъминотни мустаҳкамлаб бориш, илмий-тадқиқот ишлари самарасини оширишга қаратилган ўқув ва илмий лабораторияларни замонавий техника, шунингдек, ўқув-услубий ва илмий адабиётлар билан етарли даражада таъминлаш, электрон ахборот алмашинувида шароитларнинг тўлиқ яратилишига эришиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб шуни таъкидлаш керакки, рейтинг тизимининг йўлга қўйилгани республикамиз олий таълим муассасалари фаолиятини ҳар томонлама замон талабларига мос бўлишига эришиш, ОТМлар ўртасида соғлом рақобатни вужудга келтириши, рейтинг кўрсаткичларининг юқори бўлиши учун профессор-ўқитувчилар фаолиятининг янада самарали ташкил этилиши, таълим муассасаларида сифат даражасининг юқори бўлишини таъминлаш учун, ва албатта жаҳон илм-фанига интеграцияни кучайтириш учун хизмат қилади. Республика миқёсида ўзининг юқори кўрсаткичлари билан ажралиб турадиган, рақобатбардош олий таълим муассасалари ўз навбатида, жаҳон рейтинг тизимларида ҳам ўз ўрнига эга бўла олади. Айнан рейтинг тизими мамлакатимиз олимлари ва ўқитувчиларининг ютуқларини мутахассис олимлар, халқаро экспертларга таништириб бориш ҳамда таълим ва фан бўйича ислохотларимиз самараларини кўрсатиш учун катта аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 29 декабрдаги “Республика олий таълим муассасалари рейтингини баҳолаш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги 371-сонли Қарори.
2. Е.В. Балацкий, Н.А.Екимова. Международные рейтинги университетов: практика составления и использования <http://www.econorus.org/>
3. <http://www.univer-rating.ru/>
4. <http://5ballov.qip.ru/ratings>
5. “Олий таълим муассасалари рейтингини аниқлаш тартиби тўғрисида”ги Низом.

КРЕДИТНО-МОДУЛЬНАЯ СИСТЕМА И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В ОБЩЕМ РЕЙТИНГЕ ЕВРОПЕЙСКИХ ВУЗОВ

Касымова Н.А.

Материал подготовлен по вопросам европейской системы академических кредитов, включая определение академических кредитов, модулей, уровней модульной системы. Он также рассматривает основные барьеры и возможности процесса перехода к кредитно-